

1997

Voor de eerste keer viert De Bilt zijn verjaardag; de veertiende maart heet voortaan: Mathildedag tot in de verre toekomst ?

Noot van de redactie: Tanka is een Japanse lyrische dichtvorm bestaande uit 31 lettergrepen over vijf regels verdeeld. Het contrast ligt tussen de eerste drie en de laatste twee versregels. De verdeling is als volgt: 5, 7, 5, 7, 7 lettergrepen. Deze vorm was in de tweede tot en met de achtste eeuw overheersend.

***

HEIMWEE NAAR EEN VERTROUWD HOEKJE

Hans de Groot

©KLM Aerocarto – Arnhem - 11102

Een momentopname. Zomaar een blik vanuit de lucht op een nieuw stukje Bilthoven. Een nog heel rustig gebied en speciaal op deze dag. Bij de opname van deze foto was het jaar 1932 nog geen dag oud. Het was nieuwjaarsdag. Bij het bekijken van dit overzichtsbeeld kwamen er heel bijzondere gevoelens bij mij boven. Ik keek vanuit de lucht op het huis dat vijf maanden later door mijn ouders betrokken zou worden. De plek waar de wieg van mijn beide zusjes en van mij zou komen te staan. Ongeveer in het midden van de foto ziet u een dubbel woonhuis, recht tegenover het naast de kerk gelegen schoolgebouw. Over het rechterdeel van dit dubbele woonhuis met het adres Gregoriuslaan 15 wil ik u graag iets vertellen.

Ineens begreep ik wat mijn moeder gevoeld moet hebben in het eerste jaar dat zij in dit huis woonde. Een gevoel van eenzaamheid en stilte. Mijn ouders kwamen allebei uit hartje Utrecht. Mijn moeder woonde aan de Bemuurde Weerd en hielp mijn grootvader in zijn sigarenzaak die tot 's avonds tien uur geopend was. Een drukkbeklante zaak in een druk deel van Utrecht. De moeder van mijn vader had een café aan de Waterstraat in hartje Wijk C. Op marktdagen al om half zes 's ochtends open om een neutje te schenken voor de marktkooplieden. Dat was ook geen oord van stilte en eenzaamheid. In 1928 trad mijn vader als boekhouder in dienst bij uitgever H.M.G.M. Nelissen, Hasebroeklaan 43 te Bilthoven. Hier verscheen onder andere *Het Amusante Weekblad*, bij de ouderen onder u misschien nog wel bekend. Dat betekende voor hem forensen met de trein van Utrecht naar Bilthoven. Toen de trouwplannen van mijn ouders eind 1931 wat meer concrete vormen aannamen lag het het meest voor de hand om niet Utrecht, maar Bilthoven als domicilie te kiezen. Mijn vader was echt verknocht geraakt aan dat rustige en groene dorp. In

die tijd was het vinden van een woning geen enkel probleem. Er stonden overal in Bilthoven huizen leeg. In 1930 / 1931 waren onder architectuur van Joh.G. Wentink aan de oostkant van de Palestrinalaan vier blokken van elk twee woningen neergezet waarvoor maar heel moeizaam huurders te vinden waren. Nieuwe huurders werden zelfs gelokt met een jaar gratis wonen en het huis werd helemaal opnieuw behangen, naar de smaak van de nieuwe bewoners. Dat was erg aantrekkelijk.

Edoch, mijn vaders werkgever was als kerkmeester verantwoordelijk voor het financiële reilen en zeilen van de parochie. Het huis Gregoriuslaan 15, eigendom van de parochie, stond ook al geruime tijd leeg. In de toenmalige arbeidsverhoudingen bleek de vrije keuze van de werknemer beperkt. Op 31 mei 1932 traden mijn ouders in de Augustinuskerk in Utrecht in het huwelijk en betrokken daarna hun nieuwe woning op ...Gregoriuslaan 15.

De eerste zomer in dit prachtige gebied was schitterend. Iedereen kwam op bezoek. Het was een feest. Maar toen de najaarsstormen over de heide en de zandverstuivingen kwamen aanjagen en de dagen gingen korten, werd het stil en donker. Het ontbreken van stadsrumoer werd merkbaar. Maar helemaal stil was het niet. Met vaste regelmaat klonk in de verte het gefluit van een stoomlocomotief, dat steeds dichterbij kwam en daarna weer langzaam wegzakte. Een ander kenmerkend geluid was het gebeier van de klok in de kerktoren, dat elke werkdag om tien voor zeven en tien voor acht de gelovigen naar de kerk riep. Dat klokgeluid moest ver reiken, want de gelovigen moesten tot ver in de omtrek bereikt worden. 's Ochtends om half acht en om twaalf uur en 's middags om zes uur riep het angelusklokje op tot gebed. Ondanks de zeer ingrijpende verandering van woonomgeving merkten mijn ouders na enige tijd, dat zij na familiebezoek in

Utrecht, toch blij waren weer thuis te zijn. Zo'n bezoekje aan Utrecht was wel een hele reis. Met de bus van het *Biltsch Auto Bedrijf*, de BAB, die dicht in de buurt de beginhalte had, via de Palestrinalaan, Haydnlaan, Bachlaan, Beethovenlaan en de Soestdijkseweg naar De Bilt. Dan overstappen op de Zeister tram naar Utrecht. Bij terugkomst zette de bus hen voor de deur af en scheen nog even met de koplampen bij tot mijn vader de voordeur open had.

In de rechteronderhoek van de foto kunt u nog zo'n BAB-bus zien staan.

De bebouwing van dit hoekje van het Oosterpark was een aantal jaren eerder begonnen. In 1923 had kapelaan Anton T.G. Hamers van de aartsbisschop van Utrecht, mgr. Henricus van de Wetering, opdracht gekregen een nieuwe parochie te stichten voor een tachtigtal katholieke gezinnen, verspreid over Bilthoven, De Bilt, Den Dolder, Hollandsche Rading en Maartensdijk. De parochie begon in een noodkerk in de villa Haydnlaan 13.

De meest linkse villa fungeerde vanaf 1923 als noodkerk voor de parochie van O.L. Vrouwe van Altijddurende Bijstand

Maar in mei 1925 werd al de eerste steen gelegd voor de bouw van een nieuwe rooms-katholieke kerk, gewijd aan Onze Lieve Vrouwe van Altijddurende Bijstand. De architect, Herman Kroes uit Amersfoort, was tevens de ontwerper van de naast de kerk gelegen pastorie. Ook het ontwerp van de nieuwe Theresia van Lisieuxschool, die aan de andere zijde van

de kerk werd gebouwd, was van zijn hand. De bouw van de school verliep zo voorspoedig, dat deze zelfs eerder dan de kerk in gebruik genomen kon worden. Een jaar later kwam het dubbele woonhuis tegenover de school gereed, ook al naar ontwerp van Herman Kroes. Het oostelijk gelegen huis, Gregoriuslaan 17, werd de dienstwoning van de eerste hoofdonderwijzer, de heer G.J. Huls. Het andere huis, Gregoriuslaan 15, werd in 1932 het nieuwe home van mijn ouders. Meer over het ontstaan van de kerk en de school kunt u lezen in *De Biltse Grift* nr. 16 en 18.

Zicht vanuit het oosten op de school, de kerk en het dubbele woonhuis Gregoriuslaan 15 en 17

Centraal op de luchtfoto vindt u de kerk met daarachter het nieuwe kerkhof, de pastorie met de fraai aangelegde tuin, de school en het dubbele woonhuis. Schuin rechtsboven de kerk ligt het nu gedempte Biltse Meertje. Op de ontstaansgeschiedenis hiervan en van de 'IJsclub Het Biltsche Meertje' ga ik nu niet verder in. U kunt hierover meer lezen in *De Biltse Grift*, 8^e jaargang nr. 1, 3 en 4.

De eerste lanen drukken waardering uit voor componisten, die een belangrijke rol hebben gespeeld bij het ontstaan van de rooms-katholieke kerkmuziek. De Gregoriuslaan werd vernoemd naar Paus Gregorius 1, de grondlegger van de officiële muziek van de Romeinse liturgie, de Gregoriaanse muziek. De Palestrinalaan dankt haar naam aan de zestiende-eeuwse Italiaanse componist Giovanni Pierluigi da

Palestrina; hij componeerde een negentigtal missen. Zijn werk beantwoordde zozeer aan de eisen die door het Concilie van Trente aan kerkmuziek werden gesteld (o.m. waardigheid en verstaanbaarheid), dat hij de titel verwierf van maestro compositore van de pauselijke kapel.

Op de foto ziet u dat er in 1932 nog slechts een heel klein stukje Gregoriuslaan was aangelegd. Op dringend verzoek van pastoor Hamers werd op 22 mei 1924 de aanleg van dit stukje Gregoriuslaan door de gemeente aanbesteed. Om het gebied met de nieuwe kerk en de nieuwe school te ontsluiten werd de Palestrinalaan aangelegd, die vanaf de ingang van de kerk tot aan de al bestaande kruising Haydnlaan / Obrechtlaan liep.

Aan de onderzijde van de foto ziet u de Obrechtlaan, vernoemd naar de vijftiende-eeuwse Nederlandse componist en priester Jacob Obrecht. Aan deze laan stonden al aardig wat huizen. Het dubbele woonhuis dat u in de linkeronderhoek van de foto ziet, staat thans op de oostelijke hoek van de aansluiting Gregoriuslaan / Obrechtlaan.

Ook aan de Paltzerweg was al flink gebouwd, merendeels aan de kant van de spoorlijn. In het midden, aan de bovenkant van de foto, is de watertoren te zien. Het pasgeopende natuurbad *De Biltse Duinen* valt net buiten deze foto.

De verbinding tussen de kerk en de school met de Paltzerweg bestond uit een enigszins verhard zandpad, dat net voor het Biltse Meertje naar links afboog en richting spoorwegovergang liep. Deze overgang werd beveiligd door z.g. klaphekken. Dit waren schuingeplaatste hekken die vanzelf dichtklapten wanneer men ze los liet. De herinnering hieraan wordt levend gehouden in de huidige straatnaam Klaphekweg. Nam je bij het Biltse Meertje het zandpad naar rechts dan kwam je via een bocht uit op de Bilderdijklaan.

Uit de verhalen van mijn ouders herinner ik mij dat deze paadjes in droge zomers rul en stoffig waren en in natte periodes modderig en vol plassen. Het gebied ten oosten van de school bestond uit lage duinen van stuifzand, grotendeels begroeid met heide en lage dennenboompjes.

Dit was de situatie anno 1932 en de omgeving waarin mijn ouders moesten proberen te aarden. Dat aarden lukte in het bijzonder mijn vader erg goed. Hij was een echte wandelaar en toog er regelmatig op uit met de hoed op, de slobkousen aan en zwaaiend met zijn wandelstok. De omgeving was een waar wandelparadijs. In het hele gebied ten oosten van de Sweelincklaan was nog maar sporadisch gebouwd en praktisch het hele gebied was vrij toegankelijk.

In 1933 werd mijn oudste zusje geboren, in 1934 zag ik het levenslicht en in 1938 mijn jongste zusje. Bewust hebben wij de in die jaren gestarte bouwactiviteiten in de omgeving niet kunnen waarnemen. In mijn eigen vroegste herinnering zag de omgeving er als volgt uit: aan de Gregoriuslaan stond oostelijk van de school een blok met drie woningen, waarvan het meest oostelijke huis op de hoek naar de Dr. Julius Röntgenlaan stond. Die laan was, op een wat hoger gelegen huizenblok aan de linkerkant na, alleen aan de rechterkant bebouwd en liep dood tegen een stukje dennenbos. Op de hierbij afgedrukte foto, die waarschijnlijk dateert uit 1935, ziet u de eerste fase van deze laan.

De Dr. Julius Röntgenlaan omstreeks 1934

Op de hoek van de Palestrinalaan en de Gregoriuslaan stond een dubbel woonhuis. Aan de westkant van de Palestrinalaan stonden al huizen. De Diepenbrocklaan was al aangelegd. Behoudens op de hoeken aan de kant van de Gregoriuslaan en de Haydnlaan was deze laan nog onbebouwd. Aan de Gregoriuslaan tussen de Palestrinalaan en de Diepenbrocklaan stond een huizenblok schuin tegenover de kerk achter een ruim plantsoen. En schuin tegenover de pastorie stond zo'n zelfde blok huizen. De Gregoriuslaan was verlengd en liep vanaf het einde van de pastorietaan tot aan de hoek van de Dr. Julius Röntgenlaan. De verbinding met het "klaphekje" en met de Bilderdijklaan was nog hetzelfde als in 1932.

In het gemeentearchief heb ik de bouwactiviteiten in dit gebied wat beter op een rijtje kunnen krijgen. In 1933 werd begonnen met de bouw van de woningen Dr. Julius Röntgenlaan 10 t/m 52. De architect Alb. van Essen was verantwoordelijk voor het ontwerp van de drie typen woningen. Er ontstonden nog enige complicaties toen bleek, dat het blok met de huisnummers 10 t/m 14 te dicht tegen het kerkhof geprojecteerd was. Gelukkig kreeg men van de Provincie toestemming om in dit geval binnen de vijftig meter van een begraafplaats woningbouw te plegen. De opdrachtgever voor de bouw, J. Windt uit Voorburg, verwachtte voor de huur van deze woningen grote belangstelling van personeel, dat met de verhuizing van het sanatorium Berg & Bosch van Apeldoorn naar Bilthoven zou komen. Achteraf is dat erg tegengevallen. De huurprijzen bleken aan de hoge kant in vergelijking met o.a. Soest. Mogelijk is de komst van Berg en Bosch naar Bilthoven ook wel een stimulans geweest voor het ontwerpen van de bebouwing van de westelijke zijde van de Palestrinalaan, de zuidelijke kant van de Haydnlaan, de oostelijke kant van de Diepenbrocklaan en de noordelijke kant van de Gregoriuslaan. Dit project naar

ontwerp van architect J. Wilke is grotendeels gerealiseerd in 1934 / 1935. Waarom de bebouwing van de oostelijke kant van de Diepenbrocklaan toen niet is doorgegaan, is mij onbekend. Hier zijn pas in de jaren vijftig woningen naar een volslagen ander ontwerp neergezet. Wanneer het blok woningen Gregoriuslaan 12 t/m 16 is gebouwd kan ik helaas niet nagaan. Waarschijnlijk ook in 1935 / 1936. Wel vond ik in het gemeentearchief een verbouwingsaanvraag uit 1938 van de uit Nederlandsch-Indië afkomstige heer Sloodman, die op Gregoriuslaan 14 woonde. De dubbele villa op de hoek Gregoriuslaan / Palestrinalaan werd in de loop van 1933 gebouwd. Na die tijd is de bouw in dit gebied stilgevallen tot ver na de Tweede Wereldoorlog. De grote leegstand van nieuwe woningen in dit gebied zal hierbij wel een rol gespeeld hebben. Ik herinner mij nog, dat een aantal leegstaande woningen in 1940 betrokken werd door families die door het bombardement van Rotterdam hun woning waren kwijtgeraakt.

Ik heb heel goede herinneringen aan mijn jeugd in dit gebiedje. Voor kinderen een ideale plek om op te groeien. Spelen op de hei, verstoppertje spelen in het bos, heuvels op en af rennen en met de autoped racen over de stille lanen. Op de foto ziet u oostelijk van ons huis een wit gebied. Dat was een kale zandplaat. Hoe het ontstaan is weet ik niet, maar deze zandplaat heeft tot aan de bouw van de Schutsmantel het "heitje" geheten. Ons leven speelde zich af in een rooms-katholieke gemeenschap, die onder een strakke regie van pastoor Dijkhoff stond. Vriendjes en vriendinnetjes zaten ook op het kleuterschooltje van mevrouw Loggere op de Dr. Julius Röntgenlaan nr. 10 en later op de Theresia van Lisieuxschool. Zij kwamen allemaal in dezelfde kerk. Mijn vader was zeer betrokken bij de parochie; hij was o.a. lid van de Scola Cantorum, het zangkoor dat gekleed in toog en superplie de erediensten

opluisterde. Een select gezelschap met o.a. de heren Nelissen (de uitgever), Verzuu (die met Berg en Bosch uit Apeldoorn naar Bilthoven was gekomen) en Huls (de hoofdonderwijzer). Mijn moeder deed haar boodschappen op de Bilderdijklaan in wat nu "het kleine dorp" heet. Daar waren o.a. de kruidenier Pennekamp (later Wolthuis), de groenteboer Werner en de bakker Wilking te vinden. Moest er een fiets gerepareerd worden, dan gebeurde dat altijd bij fietsenmaker Cor van der Post. De melkboer en de bakker kwamen met hun bakfiets aan de deur en de kolen werden door Ekdom in het kolenhok gestort. Voor "van alles en nog wat" moest je bij Frans van Huizen op Nachtegaallaan 3 zijn. *Kom of bel, van Huizen heeft het wel* was zijn motto en dat klopte bijna altijd.

Wanneer u nu een actuele, vanuit dezelfde positie genomen, luchtfoto zou zien dan komt u bijna geen onbebouwd stuk meer tegen. In de jaren zestig werd de Evert Cornelislaan aangelegd. De naamgeving van deze laan had zijn beslag al gekregen in een raadsbesluit van 1931. Terwijl men kort daarna begon met de gedeeltelijke aanleg van de Dr. Julius Röntgenlaan heeft het ruim dertig jaar geduurd voor de Evert Cornelislaan aan de beurt kwam. Bij de aanleg van deze laan en de bouw van de woningen is het hele duinachtige gebied ten oosten van de school geëgaliseerd en praktisch alle bestaande begroeiing verwijderd. Het "heitje" is verdwenen onder de Schutsmantel. Het duin naast de tuin van de pastorie is afgegraven en

gebruikt bij de demping van het Biltse Meertje. De Gregoriuslaan is doorgetrokken naar de Bilderdijklaan en aan beide zijden bebouwd. De Diepenbrocklaan is ontstaan en eveneens aan beide kanten bebouwd met huizen. En...het verkeer is er veel drukker geworden. Waar op de foto van 1932 maar één gemotoriseerd voertuig te zien is, de BAB-bus, zou u op een actuele foto veel rijdend en geparkeerd blik ontdekken. Dit kan kleur aan een landschap geven, maar persoonlijk geef ik de voorkeur aan het groen van de dennenbomen, het paars van de heide en het wit van de zandverstuivingen.

De uitgave *Oud De Bilt en Bilthoven*, waarin de in dit artikel besproken foto is opgenomen, is verkrijgbaar bij Boekhandel Jongerius, Emmaplein 20 in Bilthoven en bij Boekhandel Bouwman, Hessenweg 168 in De Bilt.

Bronnen:

- Rietveld, H. *Oud De Bilt en Bilthoven vanuit de lucht*, Slingenberg Boekproducties, Hoogeveen.
- Herdenkingsuitgave *Vijftig jaar Kerk/ samen, ruimte, vieren* van de parochie van Onze LieveVrouwe van Altijddurende Bijstand (Copyright OLV/Bilthoven/RJJM).
- Tijdschrift *De Biltse Grift*, nummer 16, nummer 18 en 8^e jaargang nummer 1, 3 en 4.
- Archief van de Vereniging Historische Kring d'Oude School: fotoverzameling, dossiers wegen en bouwaanvragen.
- Gemeentearchief De Bilt, Dossiers Bouwaanvragen arch. 1.733.21.

***

Oud nieuws

De Bilt. Men meldt ons: Bij den Zondag op Houtrust te 's-Gravenhage gehouden vierde internationale wedstrijd voor politiehonden behaalde de nog in dressuur zijnde hond *Roland van Bloemendaal*, eigendom van den chefveldwachter A. van Dulst aan De Bilt, drie prijzen, onder zware concurrentie met andere honden (er waren er in 't geheel 546) en onder Duitschen keurmeesters: een derde prijs in de open klasse; een derden prijs in de nieuwelingsklasse en een tweeden prijs in de jeugdklasse. *Roland van Bloemendaal* is een gladharige Deutsche herdershond. Ons kleine De Bilt telt dus wel mee op het gebied van politiehonden-dressuur.

Bron: Verzameling krantenknipsels Jan van der Heijden.